

Klic TRIGLAVA

LETO XI.

18. JANUARJA 1958.

ŠTEV. 224.

JUGOSLAVIJA

So ljudje v emigraciji, ki enostavno ne morejo razumeti, kako da smo za Jugoslavijo, ko pa vendar v isti sapi razkrivamo slabosti prve in druge Jugoslavije; ne morejo razumeti, zakaj smo za sožitje s Srbi, ko pa jih nemalokrat obsojamo kot vodilni sloj v državi, jih obtožuje mo, kar počenja ali opuščajo v emigraciji, malodane norca brijemo iz njihovega kralja Petra, objavljamo "celo" kritične članke o Draži Mihailoviću, pa spet opozarjamo na nevarnosti, ki sem jim mora izogniti tretja Jugoslavija... Nekateri pripisujejo to "sračje gnezdo" pred = postavki, da nimamo "linije", drugi, da se nočemo "nikomur zameriti", (čeprav se tako zamerimo vsem,) tretjim pa naše pisanje "imponira", a jih obenem "preseneča".

Do vsega tega pač prihaja, ker je Klic Triglava neodvisen časopis, ki ga ne veže noben program, nobena ideologija, noben nazor, (nazor v tistem spačenem pomenu besede, ki smo ga poznali v predvojnih letih do ma in ki ga nekateri še zdaj s tako ljubeznijo gojijo v emigraciji.) Vezan je le, da kar najbolj objektivno poroča o različnih dogodkih, ne glede na to, če so ugodni ali neugodni, in da dopušča različne komentarje, pa naj bo to v uvodnikih uredništva ali v podpisanih prispevkih različnih dopisnikov ali v pismih uredniku. Tako je pač čisto nemogoče, da bi list bil "glajhšaltan" ali da bi obveščal enostransko ali da bi preprečeval borbo svobodnega mnenja. Tako je bralcem mogoče slišati različne plati zvona, da si potem laže ustvarijo svojo sodbo. Kar zadeva uredniško smer, ki je redno izražena v uvodnikih, ne trdimo, da je Klicova misel tekla vseskozi po isti tračnici. To je nemogoče, ker list, ki ga predstavlja uredništvo, ni nezmotljiv in je v pismih podvržen kritiki. Vendar pa smo se tekom vseh malodane desetih let izhajanja držali nekih temeljnih točk, ki smo jih od časa do časa znova predelali, a smo jih spet in spet potrjevali.

In ena takih temeljnih točk, kot jo zastopa uredništvo, je Jugoslavija. Da ne bo nesporazuma, spočetka pribijemo, da nima naša zamisel Jugoslavije nič skupnega s tistimi režimi, ki smo jih poznali med obema vojnama ali pa ki tare danes osemnajst milijonov jugoslovanskih državljanov. Kljub tem režimom, ki so povzročili toliko gorja, ker so pač preganjali svobodo, smo še vedno za Jugoslavijo. Zakaj?

Na to vprašanje gledamo realistično. Odločilna za tako stališče ni kakšna jugoslovanska ideologija, niti doktrina o enem ali več narodih, o skupnem izvoru ali sorodnosti jezikov in podobno. To so sicer činitelji, ki jih kaže jemati v obzir, v preteklosti ali sedanjosti, to da za nas ti niso odločilnega pomena. Na celotno vprašanje gledamo zgolj iz političnega vidika, to je iz vidika koristi, ki pa nas ne ed-vezujejo, da bi se smeli posluževati nemoralnih sredstev.

Po tolikih debatah in prepirih, vse od leta 1918. dalje, čutimo, da to osnovno vprašanje medsebojnih koristi ni bilo dovolj upoštevano. In vendar se nam to zdi edina osnova, ki more biti vsem skupna, ker predstavlja tisto neodvisnost različnih partnerjev, ki je tako neob- hodno potrebna za nastanek, obstoj in napredek sestavljene države odn. države, ki jo sestavljajo ljudje tako različne preteklosti. Ko bo vsak do gledal na to vprašanje z vidika koristi, ki jih more imeti od skupne države, odnosno z vidika škode, ki jo lahko utрпи brez skupne države, potem bo dan nek skupni imenovalec, ki bo omogočal konstruktivno razpravo.

Seveda je treba te koristi od skupne države jemati v širokem obsegu. Ne moremo jih gledati zgolj notranjepolitično, pa pri tem prezreti zunanjepolitične činitelje - ali obratno. Ne moremo sanjati o južnem tržišču, pa zanikati gospodarsko povezanost severa z jugom in juga s severom. Ne moremo stremeti samo za zaposlitev naše odvišne delovne, zlasti inteligenčne sile, a se obenem proti ostalim obdati s kitajskim kulturnim zidom. Ne moremo Jugoslavijo sprejemati zgolj v obrambnem smislu, v finančnem jo pa odklanjati... V poštev je treba jemati celoto. Treba je biti za vsako korist nekaj žrtvovati, nekaj odstopiti, nekje popustiti, ker ni na svetu države ali zveze, kjer bi le eni dajali, drugi pa le prejeli. Ob takem tehtanju "za" in "proti", bomo zlahka prišli do zaključka, da bodo koristi vsakega partnerja daleko večje od žrtev, če se bomo zadeve lotili računsko in ne ideološko, zgodovinsko ali kakorkoli že drugače. Naši narodni interesi nam narekujejo sodelovanje, sožitje s Hrvati in Srbi, kakor tudi njim narekujejo njihove lastne koristi sožitje med seboj in z nami.

To so razlogi, zakaj se razhajamo z onimi, ki zastopajo samostojno slovensko državo, čeprav nas sicer marsikaj družijo, kot je nedavno ugotovila "Slovenska pot". Hočemo pa biti tudi iskreni in povedati, da vidimo stvar samostojne države v mednarodni politiki kot izgubljeno stvar, ker ga ni odgovornega politika v Londonu, Parizu ali Washingtonu, ki bi zagovarjal razbijanje obstoječih držav in ustvarjanje novih mednarodnih vprašanj.

Na jasnem smo si, da se v mednarodni politiki praksa kravjih kupčij še dolgo, dolgo ne bo končala in da se ji lahko upirajo le večje in notranje konsolidirane državne tvorbe ali pa take državnice, na katerih obstoju so velesile ali sosedje na en ali drug način zainteresirani. Ker Slovenija, Hrvatska in Srbija ne bi prihajale v nobeno kategorijo, je jasno, da moramo iskati rešitev v večji skupnosti. Pri tem pa ne pozabimo, da so Združene evropske države sanjale o daljni bodočnosti in da bo treba urediti prejšnje račune z Rusi in rešiti usodno vprašanje dveh "Evrop", ker pa lahko traja lepa desetletja, preden bo sploh možno realistično misliti o eni, združeni Evropi. Toda o tem spet ne bodo odločali samo neposredno prizadeti, ampak bo spet odvisno, kako se bosta zmenili Amerika in Rusija. Tudi si ne delamo utvar, da bo nemško vprašanje kdaj rešeno. Nemci so sredi Evrope in s tem računajmo.

Kaj naj bo cilj slovenske politike? Ob najmanjših žrtvah ohraniti naš narod in našo zemljo! Sodimo, da je to moč doseči v največji meri v skupnosti s Hrvati in Srbi. Kaj bo čez sto ali deset let, danes nima smisla razpravljati, ker je prva naloga, da teh sto ali deset let kot narod najprej preživimo. Čas se ni ustavil in razvoj ni krenil nazaj, če je nekaj tisoč ljudi odšlo v emigracijo, pa čeprav se naziva "sol naroda". Politika še vedno ostane kombinacija možnega in ne fantaziranja o idealnem.

"VISOKA POLITIKA"

Nedavno nam je prijatelj našega lista omenil, da se mu ne zdi posrečeno, da Klic Triglava toliko piše o "visoki politiki", o kateri da človek pač lahko bere po vseh važnejših svetovnih časopisih. Po njegovem mnenju bi morali postavljati na prvo mesto naše slovenske probleme, (čeprav tudi samo emigrantske,) ter skupne jugoslovanske.

Prav nič ne dvomimo v dober namen te kritike, vendar pa se z njo ne strinjamo. O visoki politiki pišemo pač zato in le tedaj, kadar je v zvezi s svobodo našega naroda, s svobodo Jugoslavije. Da je to vprašanje življenjske važnosti za naš narod, in ne razna emigrantska vprašanja, nam morda nihče ne bo zanikal. Priznamo, da so mnoga svetovna vprašanja poročana ali obdelana v svetovnem tisku, toda dodati je treba, da je to moč najti predvsem v težjem tisku, ki pa iz enega ali drugega razloga večini emigrantov enostavno ni dostopen. Naš prijatelj kritik ima seveda to prednost, da živi v eni od prestolnic zapadnega sveta, da ima na razpolago omenjeni tisk in sorazmerno tudi več časa kot večina emigrantov, da ga pozorno spremlja. Njegovega primera enostavno ni moč prenesti na večino naših bralcev. Zato se nam zdi, da je naloga našega lista, da čitateljem posreduje vsaj v izvlečkih to "visoko politiko", ki v večji ali manjši meri zadeva tudi naš narod.

Ne domišljamo si, da moremo s svojim komentiranjem v oblikovno revnem emigrantskem listu kakorkoli vplivati na to "visoko politiko". To in tak nikdar ni bila naloga Klica Triglava, ki je pisan v slovenščini za slovenske (in jugoslovanske) bralce. Toda prepričani smo pa, da s poročanjem in svojim komentiranjem "visoke politike" vršimo dvoje: prvič, omogočamo pismeno ali ustno razpravo ali vsaj razmišljanje med svobodnimi Slovenci (in Jugoslovani nasploh) o teh vprašanjih in tako doprinašamo svoj del za lažje politično delovanje naših političnih organizacij, saj se lahko politični delavci, ki bere Klic Triglava in uredništva drugih listov, ki ga prejemajo v zameno, s tem okoristijo, - kot se okoristimo mi sami, ko prebiramo druge liste; drugič, omogočamo, vzdržujemo in dvigamo politično vzgojo, ki je na dolgo dobo predpogoj ne samo pametne politike kakega naroda ampak tudi predpogoj zdrave demokratične družbe. Ob tem smo uverjeni, da ima neodvisni tisk pri tem še posebno, dasi če sto sila nehvaležno vlogo.

Te misli so nam prišle v stroj, ko smo se odločili, da bomo objavili povzetek nedavnih predavanj g. Georgea Kennana, ki jih mislimo kasneje tudi komentirati. Čisto mogoče je, da se z gornjimi izvajanji kdo od bralcev ne bo strinjal; veseli bomo, če nam bo sporočil svoje mnenje in dovolil, da ga - čeprav nepodpisanega - objavimo. Kljub tej možnosti pa smo vendar bili mnenja, da so Kennanova predavanja prinesla toliko življenja v zapadno politično inercijo, da se nam zdi vredno, tega moža na kratko predstaviti.

GEORGE KENNAN

Je poklicni ameriški diplomat; nazadnje je bil načelnik ameriškega Urada za politično planiranje, ki ga je sam formiral potem, ko je zapustil mesto veleposlanika v Moskvi. Ko so prevzeli oblast republikanci, se je postavil po robu Foster Dullasovi politiki "osvobojevanja" in "masovnega povračila" ter se umaknil na univerzo Princeton, kjer predava zgodovino. Njegovo poznanje Rusije, njenih vprašanj in ljudi, pa tudi marksizma-leninizma, je vsekakor edinstveno. Dasi mu njegov nekdanji šef Dean Acheson, ki je sicer njegov dober prijatelj, očita, da ni nikdar dojel stvarnosti odnošajev med velesilami ampak da je vse to gledal z nekakega mističnega stališča, vendar ni moč zanikati, da je bila Kennanova kritika Dullesovega "osvobojevanja" točna, pravilna, ker ni Dulles s to politiko dosegel čisto nič drugega, kot da je prizadetim narodom vlival prekomerno upanje, ki se je v kritični uri izkazalo usodno; enako je politika "masovnega povračila" pripeljala v popolno politično neučinkovitost. Prav primer Madžarske, ki nam je najbližji, je pokazal verjetno točnost Kennanovih izvajanj, na katera smo pred letom v Klicu že opozarjali. Njegova "linija" bi na kratko bila ta-le:

"Legalistično" stališče v mednarodnih odnosih ali politiki nujno selje v "moralističnega", ki zahteva od "kršitelja zakona" brezpogojno predajo, kar potem vsak resnejši spor nujno pripelje v totalno vojno.

Takšno "legalistično" pojmovanje kakega napada le povzroči, da je pozornost obrnjena na najmanj verjetno obliko komunističnega napada, to je na vojaško kršitev državnih meja, odvrnjena pa je od verjetnejših načinov prevrata.

Po Kennanu, mednarodne ustanove ne morejo uveljaviti svoje volje proti kakšni uporni velesili, kar je dokazal primer Madžarske. On je mnenja, da nudi klasična diplomacija, zasnovana na odkritem priznanju nacionalnih interesov, še vedno največ upanja.

Kennan je mnenja, da morajo biti moralne odločitve zasnovane na realni podobi sveta ne pa na "moralistično" popačeni. Stvar Vzhodne Evrope mu je pri srcu, toda mnenja je, da "osvoboditve" izpod sovjetskega jarma ni moč doseči z grožnjami in vpitjem ampak samo kot del realističnega diplomatskega kompromisa, medtem ko osvoboditev kakega naroda izpod lastnega totalitarnege režima sploh ne more biti neposredni cilj zunanje politike ampak le rezultat njegove (narodove) lastne akcije pod ugodnimi mednarodnimi pogoji.

To poslednje se je najbolj očitovalo v madžarskem primeru, ko je ves Zpad stal brez moči, ker ni prej dosegel, da bi ugodni mednarodni pogoji, to je umik sovjetskih čet, omogočil lastno madžarsko osvoboditev.

• RDEČA PRAVICA

SODSTVO KOT ORGAN VLADAJOČEGA RAZREDA V JUGOSLAVIJI
(Od posebnega dopisnika)

Revolucija, ki je v Jugoslaviji potekala vzporedno z osvobodilno borbo, je do temelja pretresla vse predvojni jugoslovanski pravosodni sistem. Že med vojno so na osvobojenem ozemlju nastajale nove oblike revolucionarnega sodstva, ki so se bistveno ločile od pravosodnih ustanov stare države. Po osvoboditvi je to "partizansko sodstvo" izgubilo svoj začasni značaj in je vzporedno z ostalimi ustanovami nove oblasti dobilo trdnjše oblike, prilagojene nalogam, ki so se postavljale pred pravosodne organe.

V prvi dobi po dejanskem prevzemu oblasti po vodstvu narodno-osvobodilnega gibanja je jugoslovansko sodstvo še nosilo izrazit pečat revolucionarnosti, saj se ga je KPJ v polni meri poslužila za dovršitev revolucije. Sodišča so odigrala važno vlogo pri likvidaciji nasprotnikov nove oblasti. Z njihovo pomočjo se je izvršila tkzv. "prva ekspropriacija kapitalistov", ko so pod prevtezo obsodb zaradi sodelovanja z okupatorjem razlastili skoro vsa večja zasebna premoženja svojih nasprotnikov in s katero so bili položeni prvi temelji kasnejše občeljudske (t.j. Državne) imovine. Delo sodišč pa ni bilo takrat revolucionarno samo po svojih nalog, marveč tudi po svoji vsebini. Primer za to je dopustnost analogije v kazenskem pravu, na temelju katere so sodišča po lastnem prevdanku - dejansko po političnih potrebah - obsojala tudi za dejanja, ki v kazenskih zakonih sploh niso bila predvidena kot kazniva dejanja. Analogijo v kazenskem pravu odklanja vsaka pravno urejena država in jo je opustila tudi FLRJ, čim je dosegla določeno stopnjo notranje konsolidacije.

Ko je notranji razvoj v povojni Jugoslaviji prešel iz razvojne faze borbe proti pristašem stare ureditve v dobo, ko je dobila nova država trdnjše pravne temelje, so postala sodišča eden najvažnejših organov za utrditev in okrepitev oblasti vladajočega razreda, s katerimi je mogoče nastopiti tudi proti nasprotnikom v lastnih vrstah. Odtod poudarek na zakonitosti, ki se med temeljnimi načeli sodstva v FLRJ omenja posej na prvem mestu, odtod smotrno urejen sistem raznih med seboj povezanih organov pravosodja, odtod veliko zakonodajno delo na raznih področjih pravosodja. FLRJ je končno dobila Kazenski zakonik (1951) in Zakonik o kazenskem postopku (1953), s čimer je dotedanja ureditev kazenskega sodstva izgubila značaj prehodnosti. Delo na civilni zakonodaji pa poteka mnogo počasneje, ker ta del pravnega področja za vladajoči razred pač ni tolikšnega pomena.

Teorija

Glavna načela, na katerih je po besedilu ustave in zakonov zgrajena pravosodna organizacija v FLRJ in po katerih naj bi ta poslovale, so dejansko načela stroge zakonitosti in nedemokratičnosti v sodstvu. Ustava in temeljni zakoni pribijajo načelo zakonitosti in enakopravnosti državljanov pred sodišči, načelo neodvisnosti sodnikov in načelo udeležbe ljudstva v sodstvu, izvedene z ustanovo sodnikov porotnikov. Stroga zakonitost in demokratičnost sodstva naj bi prišla do izraza tudi v organizaciji in medsebojni povezanosti raznih pravosodnih organov. Naloga tožilstva je - da toži, odvetništva - da brani, sodišča pa - da razsoja v sporu, ki se odvija med tožilstvom in obrambo. Čisto upravni organi, kot so Tajništva za notranje zadeve, Ljudska milica in Uprava državne varnosti (UDB), imajo v kazensko-pravnem postopku zelo podrejeno vlogo, saj je breme preiskave po novež kazenskem postopku naloženo v glavnem preiskovalnemu sodniku, sprožitev kazenskega pregona pa izključno tožilstvu.

Drugo pa je vprašanje, kako so ta načela dejansko izvedena.

Praksa

V državi z izrazito diktaturo je razredni značaj sodstva popolnoma jasen. To velja tudi za FLRJ. Po sami marksistični doktrini je država samo orodje vladajočega razreda, ki izvršuje najdelikatnejše naloge baš preko sodišč. Z njimi uničuje svoje odkrite in prikrite nasprotnike, utrjuje in krepi svojo oblast in zavija vse te svoje akcije v plašč dosledne zakonitosti.

Pomen, ki ga vladajoči razred v FLRJ pripisuje sodstvu, je razviden že iz same izbire sodniškega kadra. Ta je mnogo natančnejša kot v katerikoli drugi panogi oblasti, natančnejša celo kot izbira oficirskega kadra v JLA. Po dokončani fakulteti mladi pravnik sploh ne dobi dvoletne obvezne sodne prakse, če ni stoddostno zanesljiv. Vsako izvolitev za sodnika (sodnike volijo ljudski odbori oz. iz njih sestavljena posebna volilna telesa, sodnike Vrhovnih sodišč pa republiške skupščine) predloži Sekretariat za pravosodno organizacijo, ki vodi najnatančnejšo politično evidenco kadrov. Vedno redkejši so primeri, da je mlad pravnik, ki ni komunist, izvoljen za sodnika. Pri starejših sodnikih so manj natančni. To zato, ker so bili v prvi dobi po osvoboditvi nujno potrebni, da se je sploh lahko zagotovila kontinuiteta sodne službe, kajti KP takrat skoro ni imela nobenih lastnih kadrov, sposobnih za pravosodno službo. Sicer pa so se ti stari sodniki, ki so po osvoboditvi ostali na svojih mestih, izkazali kot verni sluge nove oblasti, kar je sploh značilno za večji del birokracije, ki je izšla iz stare Jugoslavije.

Pri taki izbiri kadrov je praktično skoro nemogoče pričakovati, da bi se kak sodnik uprl in razsodil v posameznem primeru drugače kot pa se od njega pričakuje. Če pa se le kje pojavi kak količkaj pomemben odpor - primeri so bili zelo redki - potem se tak nepokornež takoj likvidira. Po navadi pride do ostrega napada v časopisju, za njim ga povzamejo razne politične ali na pol politične organizacije (Zveza Borcev, sindikati, SZDL t.pd) konča pa se z odpoklicom po tistih ljudskih odborih, ki so sodnika izvolili. Pri tem pa se nadrejeni organi sodišč in pravosodnih ustanov skrbno drže ob strani, da bi načelo neodvisnosti sodišč formalno ne bilo v ničemer prizadeto. O kaki stalnosti sodnikov, ki velja v večini pravno urejenih držav za neobhoden pogoj rednega funkcioniranja sodne službe in nepristranosti sodišč, ni v FLRJ niti govora.

Pa tudi drugače je načelo nepristranosti sodišča redno kršeno in to v samem postopku. Sodnik se na obravnavi redno postavi na stran tožilca in je vse njegovo delo usmerjeno v to, kako bi opravičil obtožbo in utemeljil obsodbo. Obtoženec se torej nahaja dejansko v položaju, da velja za krivega vse dotlej, dokler on sam ne dokaže svoje nedolžnosti. Seveda pride tako stališče sodnika-predsednika senata do izraza predvsem v politično važnih procesih, dočim je v običajnih kriminalnih zadevah mnogo bolj nepristranski.

Jasno je, da je zato skoro nemogoča uspešna obramba. Na obravnavi branilec še daleč nima istih pravic kot tožilec. Njegovih predlogov v korist obtoženca sodišče najraje sploh ne upošteva. Čim gre za obrambo količkaj politično pobarvanih zadev, branilec sploh ne sme pobijati tožilca in je njegova vloga omejena le na navajanje okolnosti, ki naj se upoštevajo za odmero milejše kazni. Posebno mučen je prizor, če je predsednik senata bivši tožilec (iz tožilstva se je rekrutiralo mnogo sodnikov), ki svoje prejšnje funkcije ne more pozabiti in obtoženca zmerja, ga skuša zasmehovati, ter mu marsikaj za obrambo pomembnega sploh ne pusti povedati. Če pa je odvetnik - takih je itak malo - le prekorači "dovoljeni" okvir obrambe in brani svojega klienta požrtvovalno ne glede na eventualne interese političnih forumov, pa ga ti slej ali prej onemogočijo. Tudi v takem primeru sledi običajno na branilca grob napad v dnevnem časopisju.

O tem, kako se v sodni praksi izvaja načelo enakopravnosti državljanov pred sodiščem, najlepše priča dejstvo, da se smatra kot olajševalna okolnosti prvovrstnega pomena udeležba v NOV in sicer tudi

pri najtežjih popolnoma kriminalnih primerih.

Izigrava se tudi načelo udeležbe ljudstva v sodstvu, o katerem se toliko govori in piše. Že izbira sodnikov porotnikov - predložijo jih politični forumi - je taka, da se zagotovi absoluten vpliv predsednika senata, ki je poklicen sodnik. Za porotnike so skoro izključno izvoljeni borci iz NOV in sicer ljudje skoro brez izobrazbe, ki se v pravno naravo stvari, ki jo obravnavajo, sploh ne morejo poglobiti. Sicer pa so običajno na sodbi nezainteresirani in se brez ugovorov pridružijo mnenju predsednika senata. Če pa ta spozna, da obstoji nevarnost da bi pri glasovanju o krivdi ali kazni ostal v manjšini, pa enostavno prekine razpravo zaradi dopolnitve dokaznega postopka, jo preloži za nedoločen čas ter povabi za drugič bolj pokorne porotnike. Primeri, da pride do nesoglasja med predsednikom senata in sodniki porotniki so sicer redki, pojavljajo pa se tu in tam zlasti pri zadevah gospodarskega kriminala, pri katerem preprost človek včasih res ne ve, v čem naj bi obstojalo kaznivo dejanje.

V primerih pa, katere smatrajo politični forumi za posebno pomembne in v katerih hočejo že vnaprej zagotoviti takšno ali drugačno obsodbo, pa je na majhno intervencijo kake politične osebnosti postavljen posebno sposoben tožilec-ekspert za zastopnika obtožbe in sestavljen posebno zanesljiv senat. Prav tako pa je tudi glede postopanja proti osebam, katere hoče zaščititi: z intervencijo se doseže pri tožilstvu umik obtožbe.

Velike in male ribe

Razredni značaj sodstva v FLRJ prihaja do izraza lepo tudi v tem, kaj se v gotovem časovnem razdobju smatra za glavno nalogo pravosodnih organov. Takoj po osvoboditvi je bila doba političnih procesov; za njo je sledila vrsta procesov proti katoliški duhovščini. Ko je smatrala nato oblast za svojo glavno nalogo socializacijo kmetijstva in je vršila neuspeh poskus s kmetijskim zadržništvom, je bila glavna ost sodišč usmerjena proti kmetom - "kulakom", ki se niso hoteli vključiti v zadruge, kasneje pa proti tistim, ki so iz zadrug izstopali (procesi proti razbijanju zadrug). Zdaj pa je glavna naloga sodišč podpora oblasti v borbi proti gospodarskemu kriminalu (vzrok: nizka zavest vodilnih gospodarskih uslužbencev), ki je ena resnih ovir za dosego količ kaj znosnega življenskega standarda. Delo sodišč ima spet kampanjski značaj. Zaželeno so ostre obsodbe, glede katerih se često pretirava. Seveda pa ta kampanja pušča glavne krivce, ki so s svojo nesposobnostjo povzročili, da se je gospodarski kriminal tako razbohotil, ob strani. Osebnosti, ki so politično eksponirane, sploh ne obtožujejo. Najlepši primer za to je pred leti bila bila afera na ljubljanski občini, ko načelnika gospodarskega odseka Kreseta, pod čigar neposredno kompenenco so se vršile vse znane sleparije, enostavno niso obtožili, ker je stal politično pač previsoko.

SOCIALNI SKLAD

V mesecu decembru je bila pomoč v znesku £ 4.10.0 poslana g. A.H. na Dunaj

Naslednje je obračunsko poročilo Socialnega sklada za leto 1957:

Dohodki: Prenos iz leta 1956. je znašal..... £ 21.19. 3 1/2

Darovi £ 19. 5. 0

Skupaj £ 41. 4. 3 1/2

Izdatki: Pomoč petim osebam, kot je bilo posamič poročano v Klicu Triglava; skupaj £ 18. 5. 0

Fisarna 3. 5

Poštnina 10. 4 1/2

Skupaj £ 18.18. 9 1/2

Stanje imovine dne 31.XII.1957. je bilo £ 22. 5. 6

PREJELI SMO "Slovenski visokošolski zbornik 1957", ki so ga zbrali in uredili B.Fistivšek, E.Gobec in M.Bragant.

RUSIJA, ATOM IN ZAPAD

(Danes objavljamo povzetek prvih treh predavanj, ki jih je nedavno imel na britanskem radiu g. George Kennan, bivši ameriški veleposlanik v Moskvi. Drugi del, zaključek, bomo objavili meseca februarja. Uredništvo.)

I. NOTRANJI POLOŽAJ V SOVJETIJI

Priznati moram, da je sovjetski gospodarski napredek v poslednjih dvanajstih letih presegel vsa moja pričakovanja. V tej kratki dobi so sovjetski ljudje izvršili program industrializacije, ki je napravila iz Sovjetske zveze drugo najmočnejšo državo na svetu kar se tiče industrijske proizvodnje, v produkciji vojaškega materiala pa približno enako močno kot so Združene države. Izstrelitev "sputnika" je bila samo dramatisacija tega vidnega gospodarskega uspeha.

Medtem ko gre sovjetskim voditeljem in sovjetskemu ljudstvu občudovanje za to, kar so dosegli, moramo paziti, da ne pretiravamo pomena tega napredka, ker se je vzpon sovjetskega gospodarstva izvršil istočasno z vzponom gospodarstva drugih držav. Absolutno vzeto je v isti povojni dobi proizvodna sposobnost na primer Združenih držav bolj narastla kot pa Sovjetske zveze.

Ko pa gledamo notranje sovjetske razmere s političnega vidika, tedaj postanejo stvari mnogo bolj negotove. Tu se pojavljata v prvi vrsti dva problema. Prvi je razdelitev oblasti med člani najvišje grupe in njen prenos od ene grupe na drugo. Drugi je zadovoljitev zahtev ljudstva, v prvi vrsti akademske mladine in kulturne inteligence, po večji svobodi misli in izražanja.

V dobi po Stalinovi smrti Kruščev ni imel druge izbire, kot da deli oblast da tako sistemu omogoči preživeti udarec, ki ga je povzročila Stalinova smrt. V zadnjem času se je skušal otresti tega partnerstva in potrditi nadmoč partije nad ostalimi elementi, a obenem okrepiti svojo osebno nadvlado v partiji sami. Dilema iste vrste obstoja tudi v odnosih med režimom in ljudstvom. Misleč da bodo odpravili vsaj nekaj od zlih posledic brezobzirnega zatiranja intelektualne in umetniške delavnosti, so Stalinovi nasledniki najprej napravili nekaj zmernih koncesij čustvom inteligence. Rezultat teh koncesij je bil v glavnem, da se je odkrila vsa globina nesreče teh ljudi in izredna mera, do katere se marksistična in leninistična ideologija izgubila svojo moč nad umom in ustvarjalnimi izpodbudami. Prestrašeni nad tem, kar so videli, so se sovjetski voditelji pred kratkim potegnili nazaj in napravili nespreten napor, da vzpostavijo neke vrste stalinistično kontrolo na kulturnim življenjem.

Kaj pomeni oblika notranjih realnosti v Sovjetski zvezi za nas na Zapadu? Vzemimo na primer gospodarski napredek. Sovjetska vlada seveda ni izgubila nobene prilike, da ne bi kovala dobička za svoje uspehe v politične namene. Prizadevala si je prikazati kot konkurent zapadnih držav v industrijskem napredku in dokazati vsak element svojega ekonomskega napredka kot zmago svojega gospodarskega sistema in kot poraz zapadnega sveta.

O vojaškem problemu bom govoril kasneje. Tokrat naj le omenim, da nerazumem tistih, ki vidijo v vsakem dokazu sovjetskega gospodarskega in znanstvenega napredka, udarec na račun zapadne varnosti. Naša naloga ni več, prepričati ljudem pridobitv možnosti da nas uničijo; za to je prepozno. Naša naloga je, prepričati jim, da bi imeli bodisi namen bodiželjo to storiti. Nekateri bodo rekli: toda če Rusi dobe ekonomsko tekmo ali ne bodo ljudstva v zaostalih deželah pričakovala od njih in ne od nas gospodarsko vodstvo, in kaj bo potem z nami? Tokrat naj le omenim, da bi bilo zelo nevarno misliti, da mora naša varnost biti odvisna od tega, če bodo Sovjeti prevzeli svoj delež pri tej pomoči in v gospodarskem vodstvu. Ljudje se bodo morali učiti od Rusov enako kot od nas, in v mnogočem naš sistem, ki je zasnovan na naših posebnih zakonskih in trgovskih tradicijah, ne bo prikladen za probleme ljudi drugod, kjer bodo Rusi mogoče imeli kaj več nuditi.

Seveda mi na Zapadu konkuriramo z Rusijo, toda to ni konkurenca, kot si jo predstavljajo oni. Mi ne stremimo za istimi cilji. Mi nismo na isti stopnji razvoja in naše naloge iz daleka niso podobne. Prava konkurenca leži v tem, da vidimo, kdo se bo pomaknil hitreje in z večjim uspehom k rešitvi svojih lastnih problemov in izpolnitvi svojih posebnih idealov.

Zato bi priporočal večjo opreznost v presojanju notranjih dogodkov v Rusiji. Njihov svet ni naš svet, njihova usoda mogoče ni vedno diametralno nasprotna naši. Naš problem se nanaša na zunanje politične ukrepe sovjetskih voditeljev.

II. SOVJETSKO MIŠLJENJE IN SVETOVNA STVARNOST

Vsi poznamo neizprosno sovraštvo do Zapada, ki je vedno navdajalo sovjetske voditelje. Mislim, da je treba najprej najti razloge za to, preden lahko koristno razmišljamo o tem, kaj naj Zapad stori.

Zadržanje sovjetske vlade je bilo vedno izraženo v ideoloških izrazih. Na Zapadu je prevladovala splošna težnja, zavreči ta ideološki žargon, prezreti njegovo politično vsebino in implikacije ter za tem videti nič drugega, kot primitivno željo za vojaško osvojitvijo, ki je bila zamišljena kot odločenost Sovjetske zveze pregaziti Zapadno Evropo s silo orožja takoj, ko bodo vojaški pogoji ugodni. Smatram, da je to netočno, kar nam lahko prinese dokaj škode. Niso grozili z vseobsegajočimi vojaškim napadom. To je bila politična in vojaška grožnja, bolj politična kot vojaška, grožnja, ki je bila neposredno povezana s slabostmi v naši zapadni civilizaciji sami. Ljudje so začeli verjeti, da če dokažemo, da smo zadosti močni, da odvrnemo vojaški napad, oziroma če bi mogli pomiriti sovjetske sumnje, kar se tiče naših namenov, da bi se vsa situacija naenkrat razčistila in hladna vojna bi bila končana z eno potezo. Kot višek tega zadovoljivega razvoja so si ljudje zamišljali neke vrste sestanek najvišjih predstavnikov držav, kjer bi se odpravili zadnji nesporazumi in napravili sporazumi za bodoče miroljubno sodelovanje. Dvomim v vrednost razgovorov med najvišjimi zapadnimi državniki in sovjetsko vlado. Edino koristno, kar jim lahko rečemo, je kaj bi bili pripravljene ali ne bi bili pripravljene storiti v gotovem položaju. Tako oni stvar razumejo. Toda da jim to poveš, pa ni treba fizične prisotnosti nekega predsednika države ali vlade. Poti k varnem in upapolnemu položaju v svetu ne bomo prehodili s kakimi ogromnimi koraki. Ravno nasprotno; če naj se napetost med Rusijo in zapadnim svetom zmanjša, potem se mora ta napetost zreducirati na manjše sestavne dele, to je na specifične probleme, od katerih se mora vsak tretirati empirično in po svoji vrednosti tako, da dospemo do kompromisa in prilagajevanja, in ki naj bodo kar se le da pomirljivi.

Mnogi bi radi prezrli politična vprašanja s tem, da sklenejo pogodbe za splošno razorožitev. Velike simpatije imam za prizadevanja tistih, ki so delali tako težko, da bi do tega prišlo toda ne verjamem da diplomacija kaj mnogo obeta. Res je da oboroževanje samo po sebi predstavlja izvor napetosti, toda do tega je prišlo zaradi političnih razlik.

Naj se vrnem k sistematičnemu sovjetskemu ponarejanju realnosti našega sveta in njenega namena. Zdi se mi da enostavno ne moremo prezreti tega. Velika napaka je zavreči sovjetske laži kot "navadno propagando" in izjaviti, da so preneumne in premalo važne, da bi jim odgovarjali. Ne bi smeli pozabiti, da tisti, ki izrekajo te fantastične trditve, verjamejo vanje in da jim enako tisti, ki jih slišijo, tudi delno verjamejo. Pametna zapadna politika naj stremi da prav nobena laž ali ponarejanje resnice s sovjetske strani ne ostane brez odgovora. To bo dolgočasno. Mi stvari radi ne ponavljamo, toda tega ne smemo prezreti. Resnica ne bo odnesla zmage nad zmoto zaradi svojih oblik, ampak mora biti vneto propagirana. Rekel sem, da ne bo ničesar, kar rečemo sovjetskim voditeljem v teku nekaj dni, spremenilo njihove mentalitete. Toda obstojajo stvari, ki jim jih lahko rečemo vsak dan leto za letom; to jim bo otežalo prezirati razliko med tem, kar je resnično in kar ni, in bo omejilo njihovo uporabo laži kot orožja njihove politike.

III. VPRAŠANJE VZHODNE IN SREDNJE EVROPE

Ne vem za nobeno drugo resno vprašanje, ki bi obstojalo med Rusijo in Zapadom razen tistih, ki so nastala naravnost iz načina, kakor je bila končana pretekla svetovna vojna. Zaradi časa in enostavnosti se bom omejil na Evropo, dasiravno se bo mnogo tega, kar bom rekel, nanašalo tudi na Daljni vzhod. V Evropi se naše težave skrčijo na področje ruskih satelitov in na Nemčijo.

Menda mi ni treba iti v podrobnosti, kar se tiče satelitov. Kot veste so moskovski voditelji poizkusili odpraviti nekaj škode, povzročene od Staljinovega brezobzirnega političnega pritiska in ekonomskega izkoriščanja. Prvi učinki te politike popuščanja, dokazanega po nereditih v vzhodni Nemčiji, na Poljskem in končno na Ogrskem niso bili, da so se ljudje pomirili z dejstvom sovjetskega gospodarstva, ampak da so odkrili resnične globine njihovega nemira. Sovjetski voditelji, preseščeni in vznemirjeni nad tem kar so videli, niso videli druge alternative v interesu svoje lastne in vojaške sigurnosti, kot da v tej deželah spet ostro omejijo gibanje k večji svobodi, in da se za vsilitev teh omejitev zanašajo na uporabo ali prisotnost svojih čet.

Tako je nastal izredno nesiguren položaj, ki je nevaren in in nezadovoljiv z vsakega stališča. Položaj ni danes v satelitih in posebno na Poljskem niti popolnoma stalinistična nadvlada niti resnična nedovisnost. To ne more ostati dolgo časa. Ali bo prišlo do nadaljnih nasilnih človeških naporov, da se s svojimi rokami dokopljejo do neodvisnosti, ali pa se bo začel proces resnične prilagoditve dejstvo sovjetske nadvlade. Če se zgodi prvo, bi mi na Zapadu lahko bili postavljeni spet pred dilemo, ki smo jo preživljali lani za časa ogrskega upora, in vsakdo, ki mu je stabilnost položaja na svetu količkaj pri srcu, mora goreče moliti, da se kaj takega ne zgodi. Druga, verjetnejša, alternativa pa ni nič manj ustrahujoča. Če položaj še v bodoče ostane kot je sedaj, bo moralo priti do neke prilagoditve s strani ljudi v Vzhodni Evropi. Če spomin ali celo up na neodvisnost res ugasneta v dušah ljudi, ne bo zanje več pomoči, in zmaga Moskve bo popolna. Vzhodna Evropa bo potem za vedno izgubljena za Evropo in z njo tudi možnost vsakega normalnega sodelovanja v mednarodnem življenju. Ne vidim druge rešitve tega problema kot da sovjetske trupe čim preje zapuste Vzhodno Evropo.

(Nadaljujoč svoja izvajanja Kennan podaja svoje zamisli medsebojnega umika ameriških čet iz Zapadne Evrope in sovjetskih iz Vzhodne Evrope, kar mogoče ne bi samo pospešilo rešitve nemškega problema ampak tudi privedlo do popolne evakuacije sovjetskih čet iz vzhodnoevropskih dežel. Zaradi pomanjkanja prostora ne moremo iti v detalje tega načrta).

Vprašali me bodo: Kako si zamišljate bodočnost Nemčije, če naj ne bo polnopraven član Atlantskega pakta? Je to, kar priporočate za Nemčijo, nevtralnost ali demilitarizacija ali splošno evropski varnostni sporazum? To so vprašanja za načrtovalce. Kombinacij je mnogo in vse je treba študirati natančno in ugotavljati alternative. Nihče, ki ni v tej stvari soudeležen ne more reči, kaj je najbolje. Dejal bi le, da se mi zdi v principu mnogo bolj zaželeno, da se umaknejo sovjetske čete iz srednje in vzhodne Evrope kot da vzpostavimo novo nemško armado zato, da stoji tem četam nasproti, dokler so le-te na tem področju.

Torej ne zagovarjam utvare, da lahko rešimo nemško vprašanje jutri in da naj delamo bedaste in enostranske koncesije, da to vprašanje rešimo. Pravim le, da naj se zavedamo, da imamo pred sabo problem, ki ga moramo rešiti preje **ali** kasneje, in da je boljše da ga rešimo preje kot kasneje. Enako, da napravimo vse v svoji moči, da bo politika, ki jo podvzamemo s tem v zvezi vedno toliko upapolna in konstruktivna, kolikor je le možno.

Priredil : J.G.

Vseh šest predavanj je bilo v celoti objavljeno v tedniku "The Listener" od vklj. 14. novembra do vklj. 19. decembra 1957. Spomladi pa bodo predavanja izšla v knjižni obliki pri Oxford University Press.

DEMONTSTRIRANJE ČEZ DRAVO

Za časa bojev za Koroško je Narodna vlada v Ljubljani ukazala majorju Lavriču, naj demonstrira čez Dravo. Major Lavrič, sicer vse časti vreden mož, je moral seveda ubogati; poslal je sto mož čez Dravo z eno strojnico in tako demonstriral čez Dravo. Nemci so se temu demonstriranju smejali, merodajne v Ljubljani pa so imenovali: die Laibacher Kriegskünstler (ljubljsanske vojne umetnike). Tako so se igrali s Koroško. A narod je moral to drago plačati.

Kmalu so Nemci sami prišli čez Dravo (na južni breg), majorja Lavriča težko ranili in ujeli, njegovega adjutanta Širnika pa ubili. V Ljubljani so polagoma le uvideli, da s samim demonstriranjem čez Dravo ne bo nič, koncem aprila 1919 so ukazali ofenzivo, ki se je pa ponesrečila, ker so bili Nemci že močnejši od slovenskih čet. V začetku majnika 1919 so napravili Nemci ofenzivo in slovenske čete deloma pobili, deloma ujeli, deloma pa pognali čez mejo. Slovenske čete, ki Koroške niti držati niso mogle, zdaj seveda nikakor niso bile zmožne, da bi zopet zasedle Koroško.

Dr. Steinacher v svoji knjigi "Požar na Koroškem" (Feuerbrand in Kärnten) takole popisuje nadaljni potek bojov za Koroško: "Dva nemška vojaka se na fronti na koroški deželni meji takole pogovarjata: Prvi, starejši pravi mlajšemu: "Anton, meni stvar ni všeč. Pred nami se zbira nevihta. Neki voznik je sinoči pripovedoval, da so (na oni strani) čeli polki in topovi v množici pripravljani. Diši po napadu". A Anton Šumnik se je smejal preko golega rdečega obraza: "Naj le pridejo; kar pridejo naj!"

A prvi, Oberhauser, je bil star vojak in je nadaljeval: "Toda niso samo Slovenci, ki se pripravljajo proti nam, marveč pravi srbski poljski regimenti. Ali veš, kaj to pomeni, srbski regimenti? Ti ne veš; odkod naj bi tudi vedel? Srb, poslušaj, Srb je nenavadno hraber vojak. Živi zelo skromno, je kos največjim naporom in je zelo, zelo hraber." - "Nič ne de", je rekel Šumnik, a smejal se ni več.

Bilo je tedaj nekje med Kranjem in kranjsko-koroško deželno mejo. Srbski vojaki so pasli svoje konje na travniku slovenskega kmeta. Bilo je v drugi polovici majnika 1919. Slovenski kmet je ugovarjal proti temu, da pasejo konje na njegovem travniku. A Srb mu je odgovoril: "Tudi mi bi že radi šli domov. Že šest let smo v vojni. A zdaj se bojujemo za vas. Koroška ni srbska dežela". In slovenski kmet ni več ugovarjal.

Da, tako je bilo. Šlo je za Sloveniji. Kajti slovenski Koročan je del slovenske zemlje. Kdo je tedaj pomagal Slovincem? Srbi bi bili lahko tudi rekli: "Mi ne gremo na Koroško. Dovolj je že padlo naših ljudi". Vseeno so šli osvobojevat slovensko zemljo.

Kaj sledi iz tega? Hvaležnost je dolžnost. Še žival je hvaležna. Narod je enota, je celota, je organizem. Nihče ne more reči: kaj me briga moja roka, moja noga, koje oko. Tako tudi noben Slovenec ne more reči: Kaj me briga Koroška! Kaj me brigajo koroški Slovenci!

Če so torej šli Srbi na Koroško, so jim Slovenci dolžni hvaležnost. To je njihova moralna dolžnost. Človek brez hvaležnosti ni plemenit. In neplemeniti, divjaki, Slovenci vendar nočemo biti.

Slovenci moramo tudi pomisliti, kaj nam je Jugoslavija dobrega nudila. Neki pisatelj pravi: Človek ne sme gledati samo na zaprte duri, marveč tudi na odprto okno. Kaj je Jugoslavija Slovincem dobrega nudila? Kaj bi bili danes Maribor, Celje, Ptuj brez Jugoslavije? Bila bi nemška mesta, kakor sta Celovec in Beljak. Neka štajerska Slovenka je rekla: "Če bi mi ne bili prišli v Jugoslavijo, če bi bili ostali v nemški državi, bi bili v narodnem oziru zdaj ravno taki reveži, kakršni so koroški Slovenci". Neizpodbitna resnica.

Koroški nemški profesor v Celovcu Lutz je rekel po dobljeni nemški zmagi slovenskemu celovškemu profesorju Ivanu Hutterju: "Zmagali smo samo po vaši, to je slovenski neumnosti". Taka neumnost je bila npr. tudi demonstriranje čez Dravo.

RAZGLEDI

ZBIRANJE SRBOV: O tem sem v glavnem poročal že preje. Danes pa že lahko tudi napišem epilog tega poslednjega zbiranja. Ta zadeva je postala več ali manj vsakoletni šport gotovega dela srbske emigracije in izseljen = cev; šport, ki se navadno začne spomladi, traja celo poletje, zaide je = seni v krizo, zima se pa porabi za medsebojna obtoževanja.

Spomladi 1957. se je pričela velika kampanja, da bi se poletu, na Vidovdan, vršil vsesrbski kongres, na katerem naj bi bil izbran Srbski narodni odbor. Ko so pa optimisti uvideli, da je čas za pripravo kongresa nezadosten, da cela stvar še "ni zrela", je bil kongres odložen za nedoločen čas. Sestavljen je bil Akcijski odbor za pripravo kongresa in začeli so se tajni razgovori, zakulisne intrige, borba za položaje in podobno. Predsednik tega akcijskega odbora, ameriško-kanadski srbsko pravoslavni vladika Dionisije je pri povratku s poroke princa Tomislava sto pil v stik z nekaterimi Srbi iz Jugoslovanskega narodnega odbora (gg. Jo vanovičem, Jevtičem, Vlajičem, R. Kneževićem in Tupanjaninom) in z njimi dosegel gotov sporazum o programu predloženega srbskega narodnega odbora.

Ko se je vladika Dionisije vrnil v Zružene države, se je posvetoval s tamkajšnjimi "vodilnimi" Srbi emigranti in izseljenci in je na podlagi tega ter svojih razgovorov v Londonu potem sestavil načrt programa bodočega Srbskega narodnega odbora.

Načrt je bil takšen, da ga omenjeni Srbi iz Jugoslovanskega odbora v Londonu niso mogli sprejeti ter so ga kritizirali v svojem skupnem pismu vladiki. Niso hoteli, da bi bila Srbska pravoslavna cerkev pokrovitelj tej akciji za sestavo srbskega narodnega odbora, da bi tako prišla Cerkev na čelo neke politične akcije, kar bi v konkretnem primeru pomenilo, da bi kasneje bil tudi Srbski narodni odbor pod pokroviteljstvom Cerkve in dveh velikih ameriških izseljenskih organizacij. Gospodom iz Londona se je tudi zdeho zamalo, češ da ni Akcijski odbor polagal dovolj važnosti na politične stranke; dodali so, da se ne pojavljajo kot Srbi iz Jugoslovanskega narodnega odbora temveč kot predstavniki srbskih političnih strank. Z ozirom na to, da so se svoječasno ustno sporazumeli z vladiko, da bo imel enotni Srbski narodni odbor dva odseka, ameriškega in evropskega, z enim predsednikom in dvema podpredsednikoma, oni seveda niso mogli sprejeti vladikinega načrta, v katerem sploh ni govora o dveh sekcijah. Verjetno so ameriški Srbi smatrali, da nista potrebna dva odseka, češ da bodo vendar oni dajali dolarje in ne Srbi v Evropi.

Svojemu protestnemu pismu vladiki so londonski Srbi (iz JNO) priložili lastni načrt, ki pa seveda spet ni bil sprejemljiv mnogim Srbom in srbskim organizacijam. V tem načrtu ni predvideno, da bi morala biti bodoča Jugoslavija monarhija s kraljem Petrom, kar je zelo prizadelo vnete monarhiste, ki so prepričani, da je prava alternativa Titu samo kralj Peter. Načrt tudi ni določal, da mora biti srbski narod v Jugoslaviji združen v eno samo federativno edinicco; s tem pa so se strašno zamerili prenapetim Velesrbom, ki zahtevajo Srbijo od Djevdjelije do Srpskih Moravic. Na koncu so londonski Srbi vztrajali na tem, da naj sestoji skupni odbor iz dveh odsekov, z enim predsednikom in dvema podpredsednikoma. S tem so dali razumeti ameriškim Srbom, da dolar ne more biti glavni činitelj pri delu za zbiranje Srbov.

Kljub temu protestu pa je Akcijski odbor, s političnim diletantom vladiko Dionisijem na čelu, objavil svoj novi "Načrt predloga nacionalno politične osnove Srbskega narodnega odbora", v katerem se zahteva monarhija v Jugoslaviji, zedinjenje vseh Srbov v eno samo federalno edinicco in kjer ni govora o dveh odsekih. Ta načrt naj bi bila "dokončna redakcija", osnova, na kateri bi se vršilo zbiranje onih posameznikov in skupin, ki soglašajo z načrtom glede sklicanja srbskega kongresa.

Srbi iz Jugoslovanskega narodnega odbora so na to reagirali s tem, da so izjavili obžalovanje, da je bila končna redakcija načrta predana javnosti brez dogovora z njimi. "...Ta načrt je v svojih važnih točkah povsem različen od programa, v katerem je bilo doseženo soglasje med nami in Vašim Preosveštenstvom kot predsednikom Akcijskega odbora ob priliki Vašega bivanja v Londonu... Vaše Preosveštenstvo bo razumelo, da mi ne moremo sprejeti spremembe... pravtako ne moremo sprejeti metodo dela, po kateri se danes enostavno spremeni ono, kar je bilo včeraj dogovorjeno

in se izroči javnosti, kot končno odločitev, besedilo, katerega mi predhodno nismo niti videli niti sprejeli..."

Tako je zašlo zbiranje Srbov v krizo. V srbskem izseljenskem tisku so se pričeli pojavljati članki, v katerih se napadajo vsi politiki od začetka, ker se po mišljenju piscev oni svoječasnno uničili Jugoslavijo, so krivi za pokolj Srbov od strani ustašev, a danes so cvira srbske sloge.

Smešno stran te akcije za zbiranje Srbov je uprizorilo "Združenje borcev Kraljevske jugoslovanske vojske 'Dražica Mihailović'". Obtožilo je vladiko in vse ostale, da so delali zakulisno, in odbilo je, da bi sprejelo kakršnikoli načrt za sestavo Srbskega narodnega odbora, če v njem ne bo stalo, da bo osnova temu znana resolucija kongresa v vasi Ba (iz leta 1944.) Če pa vzamemo v poštev, da je v tej resoluciji med ostalim govora tudi o sodelovanju s komunisti, bi dobesedno izvrševanje resolucije povzročilo smešno zmešnjavo. Če pa ta del resolucije ne velja, zakaj naj bi potem veljal tisti, ki govori o treh federalnih edinicah in o dinastiji Karadjordjevičev?

Dasí ta najnovejši poskus ni uspel, s tem še ni rečeno, da ne bo novih poskusov v tem ali prihodnjem letu. Včasih se mi zdi, da bi za Srbe, ki so za tako združevanje, bila največja tragedija, če bi zares prišlo do ustanovitve srbskega narodnega odbora. Kaj bi potem počeli, s čem bi se zabavali? Bi morda potem vse svoje sile porabili za razbijanje tega Srbskega narodnega odbora?

Mišljenja sem, da je vsaka politična akcija ljudi, ki žele Jugoslavijo, temelječa na narodnih odborih, brez smisla in nerealna. Smatram, da mora biti bodoča Jugoslavija federativna. Nimam nič proti sedanji federativni razdelitvi, ker je jasno, da je nemogoče napraviti "narodne" federalne edinice. Zakaj naj bi potem ustvarjali tri narodne odbore v emigraciji, ki naj bi potem sestavili enega jugoslovanskega? Ali ne bi bilo potem bolj logično, ustanoviti še makedonskega, črnogorskega in bosansko-hercegoveškega, če se želi sedanja federativna razdelitev? Končno, zakaj bi sploh ustanavljali kakršnekoli odbore, v katerih se nahajajo ljudje, ki hočejo demokrasko Jugoslavijo? Čemu komplicirati celo stvar z vključevanjem še enega povsem nepotrebne postopka ustanavljanja narodnih odborov, ko pa mora biti končni cilj jugoslovansko predstavništvo? Verjetno zato, ker obstoja prepričanje, če se ustanovi jugoslovansko predstavništvo s Srbi, Hrvati in Slovenci, ki so za Jugoslavijo, brez predhodne ustanovitve narodnih odborov, da bi to pomenilo, da je to predstavništvo za centralistično Jugoslavijo? Kot mnogi drugi sem tako tudi jaz za federativno Jugoslavijo, toda sem proti vsaki federativni demokraski emigraciji. Često se govori o "alternativi Titu". Alternativa Titu je lahko kralj Peter ali Milovan Djilas ali B. Simonič. Nam je potrebna alternativa sedanjemu režimu, komunističnemu režimu v Jugoslaviji. Edina alternativa, ki lahko zanima demokrate je demokraska alternativa, združenje demokratičnih Srbiv, Hrvatov in Slovencev - Jugoslovancev. Ne gre mi v glavo, čemu so najprej potrebni srbski, hrvatski in slovenski narodni odbori.

B. Simonič

PISMO UREDNIKU

"Ilijada": G. urednik! Na kakšen sporazum misli Pk, ko govori o domobranstvu kot sestavnem delu Slovenske armade JVvD? Sporazum je bil sklenjen le s Peterlinom, po katerem bi imel postopoma pošiljati iz vsake čete po sedem ljudi z orožjem v četniške odrede, da bi se tako formiralo pet močnih odredov od 500 do 700 mož. Tako bi imeli ob času razpada v gozdu 3000 mož in bi se domobranci lahko zatekli tja. Z domobransko komando kot tako niti z njenim vrhovnim šefom gen. Rupnikom pa ni nikdar bilo kega sporazuma. Gen. Rupniku, sinu Vuku in ppolk. Krenerju namreč nihče ni na četniški strani zaupal, celo polk. Vauhnik no. - Če pa je bil napravljen kak sporazum z gen. Damjanovičem in če kaj takega misli Pk, potem so pa to že pač bile "pogrebne svečanosti", ki pa niso mogle imeti nobenega vpliva na končni izid celotne zadeve.

M.

Na naslednjih dveh listih priobčujemo l. nadaljevanje razprave, g. Frana Erjavca: "Iz bojov za slovensko avtonomijo":

S formalnega vidika je bila torej sprejeta vidovdanska ustava popolnoma korektno, gotovo je pa bilo politično skrajno neoportuno, da je bila sprejeta proti volji večine dveh narodov. Ker je bila proti njej večina Slovencev in večina Hrvatov, zanjo pa velika večina Srbov, se naprtuje vsa odgovornost zanjo Srbom in ker je bil tedaj predsednik vlade Pašić, prav izrečno še njemu in njegovim radikalni stranki. Ta dejstva zlorabljuje zlasti Hrvatje za svojo besno protisrbsko gonjo, razen njih pa tudi nekateri slovenski demagogi. Že površna analiza tedanjih dogodkov pa postavlja vse te trditve v precej drugačno luč in jih je treba zato radi neznanja nekaterih in zavestne politične nepoštenosti drugih vsaj nekoliko osvetliti.

Predvsem je treba poudariti, da je bil Pašić dve leti bolj ali manj izločen iz našega notranjepolitičnega življenja. Po zedinjenju dne 1. decembra 1918. so vse tedanje politične stranke soglasno dne 18. decembra predložile regentu Aleksandru za prvega skupnega ministrskega predsednika starega Pašića, kar je bilo več kot samo po sebi umevno, ker so bili z njegovim imenom neločljivo združeni ves silni dvig moderne Srbije ter zmage v balkanskih vojnah in v prvi svetovni vojni, ki so vodile k zedinjenju. Toda regent je iz svoje stare osebne mrznje in ljubosumnosti radi njegove silne avtoritete odklonil Pašičevo imenovanje ter zadal s tem že ob rojstvu nove države, smrti ni udarec ideji ustavne parlamentarne monarhije, kar so vse ostale stranke molče pogoltnile, namesto da bi se bile solidarno uprle takemu nekvalificiranemu poseganju krone v pristojnost političnih strank.

Za Pašićem največji državni tečaj Srbije je bil Stojan Protić in ta je izvršil tedaj to usodno napako, da je mesto odklonjenega Pašića prevzel predsedstvo vlade, a Pašić je bil poslan v Pariz za šefa naše mirovne delegacije. Taka nelojalnost je na eni strani nujno morala izkoptati nepremostljiv prepad med Protićem in Pašićem ter večino radikalne stranke, a na drugi strani je bil izkušeni Pašić za celi dve leti izločen iz vpliva na našo notranjo politiko, v kateri je imela skoro ves čas, vsaj za "prečanske" kraje, vodilno besedo demokratska stranka pod dejanskim vodstvom Svetozarja Pribičevića in ki je bila že od prvega početka usmerjena izrazito centralistično.

Zgodovinsko dejstvo je tako, da nosilci centralističnega unitarizma niso bili Srbijanci temveč srbsko-hrvatsko-slovenski prečanski demokrati, a precej na nejasnem so bile prve čase tudi vse ostale politične stranke, ker so tedaj še vsem razen Radićeve Hrvatske republikanske seljačke stranke, prisegale na "narodno edinstvo". Se le vedno večji odpor, ki je začel nastopati v večini prečanskih pokrajin proti nasilnemu centralizmu, združenemu z upravno-tehnično nesposobnostjo in korupcijo, je polagoma vzbujal pozornost in pomisleke tudi pri mnogih Srbijancih. Protić je ravno iz tega razloga podal demisijo prve skupne vlade (1. avgusta 1919.) in par tednov nato v skupščini izjavil: "Takšen centralizem, kakršnega hočejo demokrati, je možen samo v Pešti, toda mi smo se borili proti njemu in se bomo borili tudi v bodoče", a Slobodan Jovanović je že tedaj izrazil bojazen, da bi mogel nasilni režim, kakršnega so izvajali unitaristi v prečanskih krajih, po zadušitvi svobode na Hrvatskem zadušiti tudi srbsko svobodo, kar se je pozneje tudi res zgodilo.

Najuglednejši predstavitelj srbijskih proticentralistov je postal Stojan Protić, ki je sestavil že spomladi 1. 1920. svoj ustavni načrt, v katerem je uvidevno upošteval vse upravičene zahteve umerjenih prečanov, predvidevajoč razdelitev države na zgodovinske pokrajine z obširno zakonodajno avtonomijo. Toda tudi drugi Protićev kabinet je padel ravno zaradi strastne propagande prečanskih centralistov in zato, ker so postajali vedno hladnejši napram njemu tudi radikali. Nasledil ga je (17. maja 1920.) koncentracijski kabinet diplomata M. Veunića, ki o notranjepolitičnih problemih očitno ni imel mnogo pojma. Z njegovo vlado, v kateri so pa sodelovali tudi dr. Korošček "Jugoslovanski klub" in hrvatski starčevićanci, so se centralistične tendence prečanskih demokratov samo še okrepile, kajti k

njim so se šele sedaj začeli vedno očitnejše nagibati tudi Srbi = janci. Končni rezultat tega razvoja je bil potem ta, da so bile po kopane vse avtonomistične težnje, ki bi bile nedvomno omogočile organično konsolidacijo mlade raznolike države in izglasovana je bila nesrečna vidovdanska ustava, ki je povzročila stalno upravičeno ogorčenje Slovencev, na Hrvatskem samo še potencirala vse destruktivne sile in končno privedla do uničenja vseh demokratičnih ustanov v vsej državi ter povsod zapravila ves psihološki kapital iz prevratnih dni leta 1918.

3. STJEPAN RADIĆ

Kakor sem že navedel, je bila vidovdanska ustava sprejeta prvenstveno skoro z vsemi srbijanskimi glasovi, zato naprtujejo vsi demagogi tudi odgovornost zanjo Srbom, češ da je bila le izraz njihovih vele-srbskih teženj. Čeprav nimamo še nobene globlje in objektivne političnozgodovinske analize tistih let, si pa vendar le upam trditi, da je tak očitek enostaven falzifikat dejstev, kaj ti ona ni bila produkt Srbijancev in najmanj Pašića, temveč so jo vprav izsilili prečanski srbsko-hrvatsko-slovenski unitaristi (Jugoslovanska demokratska stranka), a poglavitni vzrok, da so se končno odločili zanjo tudi Srbijanci, je bila destruktivna demagogija na Hrvatskem pod vodstvom Stjepana Radića.

Že na drugem mestu (v članku "Meja na Drini", Klic Triglava št. 182. in 183.) sem naglasil, da so si Srbi po celem stoletju težkih bojov in proti velji vse Evrope priborili in zgradili svojo državno samostojnost, l. 1918. pa po neizmernih žrtvah dosegli svoj končni nacionalni cilj, t.j. osvobojenje vseh srbskih pokrajin in še politično zedinjenje s Hrvati in Slovenci. Glede na to je bilo pač samo po sebi umevno, da so oni mnogo bolj nego Hrvati ali Slovenci čutili, da pomenja lastna svobodna država najvišje dobro, obenem so pa imeli oni tudi edini dovolj političnih izkušenj, da so se zavedali, na kako steklenih nogah je stala tedaj še vsa naša mlada državna zgradba. V Srbiji je bil bolj nego v kateri koli drugi pokrajini celo preprost kmet izredno občutljiv za varen obstoj svobodne države. Ravno Protićev ustavni načrt nam dokazuje, da so bili Srbijanci voljni upoštevati upravičene zahteve Slovencev in umerjenih Hrvatov (starčevićancev), toda vse njihovo razpoloženje je morala uničiti brezvestna demagogija Radića. Kratko in malo namreč ni res, da bi bil šele centralizem sprožil hrvatsko destruktivnost, temveč se je bilo začelo tam (5. decembra) pravo protidrjavno in ne samo kako proticentralistično gibanje še preden je bila sploh sestavljena centralna vlada in še preden je stopil na hrvatska tla en sam "srbski žandar". Ako je legalni hrvatski sabor komaj pet tednov poprej soglasno sklenil združitev s Srbijo, potem je bilo hrvatsko protidrjavno gibanje raznih destruktivnih elementov nedvomno kriminalno, proti kateremu bi upravičeno nastopila prav vsaka vlada na svetu, tudi najbolj radikalno hrvatska. Centralizem je začel nastopati šele v zapetku leta 1919. in tedaj je Radić stopil na čelo tega protidrjavnega gibanja ter ga z nezaslišano demagogijo razširil in potenciral do pravega veleizdajstva. V mesecih, ko se je naša mirovna delegacija v Parizu, pod Pašićevim predsedstvom obupno borila prav za vsako ped hrvatske in slovenske zemlje napram arogantnemu italijanskemu imperializmu in so nad Zagrebom italijanska letala trosila propagandne letake, ta fatalni mož sploh ni hotel oditi v začasno narodno skupščino in tam zastopati svoje gledišče, temveč je doma brezvestno hujskal politično analfabetske hrvatske mase proti državi, se vezal z italijanskimi agenti in okupatorji (to priznava tudi sam hrvatski zgodovinar Horvat) ter preko njih pošiljal mirovni konferenci memorandum, ki so mogli ravno v najkritičnejših mesecih le minirati položaj naše mirovne delegacije, utrjevati nepopustljivost italijanskega imperializma in resno ogrožati sploh obstoj

s tolikimi žrtvami priborjene države. Čim destruktivnejše je nastopal Radić, tem nasilnejše je reagiral tudi unitaristični centralizem in obratno. Tanes mnogi (n.pr.dr.Stakić) radi naglašajo, da je bil impulzivni Radić vedno prepričan Jugoslovan in da bi se pri njem ne smelo prereresno tehtati njegovih nepremišljenih govorniških izbruhov, toda dejstvo je tako, da je ravno njegova brezvestna demagogija shujškala hrvatske mase celo do ubijanja organov javne oblasti in do drugih zločinov, česar seveda ne more in ne sme trpeti nobena pravna država na svetu.

Da Srbi in izrečno še Srbijanci, a tudi Slovenci, niso mogli mirno gledati takega brezvestnega početja, mora biti jasno vsakemu razsodnemu človeku. Srbi bi mogli reagirati tedaj tudi tako, da bi se bili omejili le na svojo Veliko Srbijo, Hrvate in Slovence pa kratkomalo prepustili svoji usodi. Srbi bi bili tedaj svoje lastne neposredne nacionalne cilje z lahkoto dosegli, a Hrvate bi bila doletela nedvomno prava katastrofa, Slovenci bi pa po vsej verjetnosti sploh izginili s političnega zemljevida. Ker je Radićeva destruktivna demagogija k sreči zajemala le Hrvatsko, a Slovenci smo jo odločno odklanjali, tudi Srbi niso šli do te skrajnosti pač pa ne bo težko razumeti, da takim destruktivnim elementom niti tako obsežne avtonomije, kakršno je predvideval Protićev ustavni načrt, niso upali več zaupati. Enako nam bo s tem tudi mnogo lažje razumeti, zakaj so tudi radikali v drugi polovici leta 1920. odrekli svojo podporo Protićevemu ustavnemu načrtu in začeli še sami nagibati k unitarizmu in centralizmu, videči v njem zanesljivejšo garancije za obstoj države nego v Protićevem avtonomizmu. Jasno je pa, da so se pri tem močno okrepili srbijanski hegemonistični elementi, ki bi pa brez označenega položaja na Hrvatskem prav gotovo ne mogli priti do odločujočega vpliva.

4. USTAVNA BORBA

Pašićevo stališče v stratenem predustavnem boju ni čisto jasno. Očividno je bil v Parizu tako zaposlen s težkim bojem za državne meje, da se z notranjepolitičnimi problemi niti ni utegnil baviti, vendar obstoji iz tiste dobe neko veleznačilno njegovo pišmo Vesniću, iz katerega bi se dalo sklepati, da je tudi on precej nagibal k Protićevemu konceptu. Toda Pašić je bil preveč izkušen državnik, da ne bi občutil nedogledne škode, ki so jo povzročali tedanji brezvestni Radićevi sunki v hrbet težki borbi naše še ne-konsolidirane države na mirovni konferenci. Jugoslavija je bila tedaj pravzaprav še v zraku viseč konglomerat delov šestih dotedanjih držav, brez mednarodno priznanih meja, brez ustave in na eni strani vsa izpostavljena komunističnemu, na drugi strani pa radićevskemu protidržavnemu rovarjenju. Mož tako ogromnih političnih izkušenj, kakršnih je bil Pašić, je moral pač bolj nego kdor koli drug čutiti vso nevarnost, ki je pretila naši nebogljeni državni tvorbi, zato je pač dovolj naravno, da je želel priti čimprej vsaj do ustave, pa čeprav pomanjkljive, ki bi ustvarila vsaj za prvo silo mladi državi neko notranjo strukturo in prispevala prvi osnovni korak k njeni notranji in zunanji afirmaciji, saj tvori ustava eno izmed najučinkovitejših sredstev za utrditev pravne države, ker je ona bistvena za vsako državo in odločilna za njeno obliko.

Čeprav se avtokratskemu kralju Aleksandru po pravici očita vprav usodne napake, pa obstoje vendarle avtentična pričevanja (Slobodan Jovanović), da ni bila vidovdanska ustava ne po zamisli kralja Aleksandra in ne Pašića, temveč pravi diktat slovensko-hrvatsko-srbskih prečanskih centralistov. Nepošten zgodovinski falsifikat je torej, ako se danes trdi, da so nam hoteli Srbijanci z njo vsiliti Veliko Srbijo. Absolutna večina konstituante je znašala 210 poslancev in ker s komunisti, socialisti, republikanci in še z nekaterimi posamezniki že a priori ni bilo mogoče računati,

petdeset radičevcev pa sploh ni hotelo priti v konstituantno, je bila kratko in malo nemogoča absolutna večina brez idejno sicer jako heterogene "Jugoslovanske demokratske stranke", v kateri so imeli tedaj glede političnih vprašanj vodilno besedo ravno vprav šovinistični srbsko-hrvatsko-slovenski prečanski centralisti pod vodstvom Svetozarja Pribičevića. Kdor koli upošteva tedanjo razdelitev mandatov v konstituantni, mora takoj uvideti, da bi se morda morda dalo z radičevci sestaviti absolutno večino za drugačno ustavo, ob radičevski abstinenca je bila pa spričo stališča prečanskih centralistov nemogoča. Šlo je torej za to, ali sprejeti diktat prečanskih centralistov ali pa pustiti tedaj že tako ogroženo državo še nadalje brez ustave.

Kdo je torej odgovoren za zlonosno vidovdansko ustavo, "velesrbski" Srbijanci s Pašićem na čelu ali Radičevi Hrvatje, oziroma prečanski centralisti? In izrečno še napram nekaterim drznim slovenskim falzifikatorjem dejstev poudarjam, da je bila vidovdanska ustava sprejeta s 13 glasovi večine, od katerih je bilo kar 11 glasov slovenskih (8 "kmetijcev" in 3 demokratje), dočim je glasovalo proti njej samo 8 slovenskih poslancev (2 narodna socialisti in 6 socialnih demokratov), a ostali so se samo abstinirali (14 poslancev SLS in 5 komunistov). In končno naj ponovno opozorim na to, da bi ta ustava tudi ne mogla biti sprejeta, ako bi obveljal Pašićev predlog na Krfu glede tripetinske večine, ker bi moralo glasovati v tem primeru zanjo vsaj 252 poslancev, a je ta predlog odklonil ravno hrvatski predsednik "Jugoslovanskega odbora". Res je da je dalo zagrebško Narodno veče svojim delegatom na pot v Beograd za 1. december navodilo, da naj bo bodoča ustava sprejeta z dvotretjinsko večino, toda kako je potem bilo s temi navodili, sem že pojasnil v drugem članku ("Prvi december", Klic Triglava št. 157 in 158.) Razpravljati bi se dalo le o vprašanju, če je bilo res boljše sprejeti slabo ustavo kot pa čakati na boljše, a spričo tedanjih Radičevih hujskanj na kako boljše vsaj za dogledno bodočnost skoro ni moglo biti nobenega upanja.

Nobene določbe vidovdanske ustave niso smatrali Slovenci za tako centralistično provokacijo kot to, da jim ni pustila niti zedinjene Slovenije, ki je bila njih glavni politični postulat, odkar so se sploh politično zavedali. Toda leta 1918. ustvarjena zedinjena Slovenija ni bila leta 1921. zopet razbita na zahtevo "velesrbov", temveč izrečno na zahtevo - slovenskih centralistov, ki so vtihotapili to zahtevo v ustavni načrt šele zadnji dan pred končnim glasovanjem. Ljuba Jovanović, eden tedanjih radikalnih prvakov, je dejal dva meseca pred sprejetjem ustave v konstituantni: "Glede tega bom ponovil le to, kar sem že rekel v Ustavnem odboru, da je treba pustiti Slovenijo celo, da bo to naša zapadna krajina, jugoslovanska marka proti zapadni in srednji Evropi, da jo pustimo celo, da bo čim močnejša v obrambi same sebe in vseh naših ostalih." In kakor vemo iz Hribarjevih spominov, je potem Pašić sam zadrževal to herostratsko razbitje zedinjene Slovenije še celi dve leti, dokler je niso končno vendarle izsilili slovenski centralisti sami.

Sirokoustni nevedneži in drzni falzifikatorji hočejo slikati danes Pašića kot nekakega očeta "velesrbskega centralizma", ali po kojni senator Smodej nam priča, kako je bil ravno Pašić edini, ki je obžaloval, da smo razbijali nekdanjo tehnično odlično avstrijsko administracijo ter jo zamenjevali za mnogo slabšo. V ustavnih debatah se ni zavzel Pašić niti enkrat za tedanji ustavni načrt, temveč šele ob koncu generalne debate dne 12. maja apeliral na opozicijo, naj glasuje za vladni načrt ustave in že tedaj aludiral na njeno - revizijo. Dejal je: "Gospodje! Opozorim vas, da ustave niso večne, da se izdelujejo z ozirom na potrebe naroda in na čas... Po mojem mnenju je treba narediti tako ustavo, da z njo zavarujemo narodne pridobitve, kismo jih s tolikimi žrtvami komaj mogli doseči..."